

הטיעון נגד משיח

מאת אריה נפתלי

עולם בו המתים מהלכים, בו מיליארדים רבים חיים ביחד בשלום ומתרבים בקצב גאומטרי כי אין תחלואה, אין מלחמות, אין סכסוכים, אין קנאה, אין אמצעי מניעת הריון ואולי אין גם מוות. הירח זוהר כמו השמש, השמש זוהרת חזקה שבעתיים, נמרים שוכבים ליד כבשים, אריות אוכלים תבן, תינוקות משחקים על נחשים ארסיים. איש לא חוטא, האמת האלוהית ידועה לכל ולא צריך לעשות דבר מלבד להתענג על ידיעת האל. כל היהודים גרים בישראל, ירושלים היא הבירה הרוחנית של העולם ועם ישראל מוכר כאומה העילאית.

כל זה בא בעקבות מלחמת חורמה עוצמתית והרסנית חסרת תקדים.

וכל זה קורה כי בא איש. הוא יהודי זכר משבט יהודה, צאצא ישיר של דוד המלך. הוא שולט על ישראל ולעולם ישלט (או לפחות צאצאיו ישלטו). הוא הביא את כל היהודים לישראל, אישית ולבד. הוא בנה את בית המקדש השלישי בירושלים. הוא יודע להבחין בין טוב לרע לפי ריח. הוא המדינאי, המנהיג והגאון הפוליטי הגדול שידע העולם. הוא האדם החכם בתולדות האנושות. הוא ניצל את כישוריו יוצאי הדופן כדי לחולל מהפכה עולמית שהביאה צדק חברתי מושלם לאנושות וגרם לכל בני האדם לעבוד את האל בלב שלם. הוא הנביא הגדול בהיסטוריה אחרי משה. הוא מלמד את עם ישראל לקיים את התורה - הן בכתב והן בעל פה. הוא מסתפר כל יום.¹

זהו המשיח.

לפי היהדות.

הקדמה

אני מתחיל לכתוב את המסה הזאת במוצאי שבת, י' באב תשע"ט. מכיוון שט' באב החל בשבת הצום נדחה. הלילה עם ישראל מבכה את חורבן בתי המקדש הראשון והשני ואמור גם להתפלל לבניית בית המקדש השלישי. השנה מדינת ישראל חגגה 71 שנות עצמאות ו-52 שנים מאז שחרור העיר העתיקה של ירושלים והר הבית מידי המוסלמים. עברו 1,949 שנה מאז נחרב בית המקדש השני בידי הרומאים.

התורה מצווה לבנות מקדש לאלוהים: "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכְכֶם".² האמונה שהר הבית שבירושלים הוא המקום המיועד ע"י אלוהים לבית המקדש מעוגנת הן בכתבי הקודש והן בהיסטוריה המעשית.

אך למרות כל זאת התנועה להקים את ביהמ"ק מחדש היא תנועה שולית שנחשבת ע"י הממסד היהודי כנחלתם של הזויים במקרה הטוב ובמקרה הרע - כפירה מובהקת. בחנוכת בית כנסת החורבה שבעיר העתיקה בשנת

¹ משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות פרק י' ה'

² שמות כה ח'

2010, הרב הראשי האשכנזי לישראל דאז, העבריין המורשע יונה מצגר, הרגיע את ההמון המוסלמי הזועם באומרו שלמדינת ישראל אין כל כוונה לבנות את ביהמ"ק על הר הבית.

מדוע כמעט כולם, מממשלת ישראל החילונית ועד הרבנים האדוקים והחזקים ביותר, הן בארץ והן בתפוצות, מסרבים לקיים מצווה זו? מה או מי עוצר אותם?

התשובה המובנת מאליה היא: המוסלמים. המוסלמים בנו את מקדש כיפת הסלע באותה נקודה בהר הבית שהיא, לפי מסורות יהודיות מסוימות, טבור העולם, המקום שממנו החל מעשה הבריאה. הוא נחשב ע"י היהודים למקום שבו אברהם עקד את יצחק (או את ישמעאל, לפי האסלאם), שבו, לפי המסורת היהודית, יעקב הניח את ראשו וראה מלאכים עולים ויורדים בסולם לשמיים, ששם עמדו בתי המקדש הראשון והשני, ושממנו, לפי האסלאם, מוחמד עלה לשמיים על סוסו המכונף. באיזה זכות היהודים יבואו ויהרסו להם את המקדש היפהפה שלהם?

אבל בואו נהיה כנים - לא זה מה שמונע ממדינת ישראל לעשות זאת. לו רק רצתה, מממשלת ישראל יכולה לעלות להר הבית ולשטח את כיפת הסלע תוך פחות מיום. או לפוצץ אותה בפחות משעה. או שישראל יכולה פשוט לדרוש שימוש משותף בכיפת הסלע כמו במערת המכפלה שבחברון. אבל אז, כך טוענים, המוסלמים יכעסו וינסו להשמיד את ישראל. קחו למשל את הידיעה מתוך הג'רוסלם פוסט של היום (עשרה באב): "במשטרה אומרים שיקבעו אם להרשות ליהודים לעלות להר הבית ביום ראשון לאחר שיחליטו אם המצב רגוע והסיכון של אלימות ועימות נמוך". מה שלא תעשה, אל תכעיס את המוסלמים.

זאת הדאגה. בואו נסתכל על האמת. העולם המוסלמי ניסה שוב ושוב להשמיד את ישראל ונכשל, תודה לאל. אם בכל רגע נתון מספיק ממשלות וארגונים מוסלמיים ירגישו שישראל מספיק חלשה כדי להשמיד, אין ספק שינסו. אירן, חיזבאללה, חמאס והג'יהאד האסלאמי, אם להזכיר רק חלק מהם, אינם מסתירים כי זוהי משאת לבם. אז מה כן מונע את הקמת בית המקדש השלישי? תשאלו כל רב ותקבלו אותה תשובה:

אי אפשר לבנות את בית המקדש השלישי עד שהמשיח יבוא.

בניית בית המקדש אינה הדבר היחיד שהעדר "המשיח" מונע. באופן פרדוקסלי, זה גם משמש אמתלה עבור קבוצות "חרדיות" רבות לאי-קיום מצוות כגון ישוב הארץ ומצוות רבות נלוות לכך, כמו שירות בצבא ישראל.³ אבל האם הפרדיגמה המשיחית באמת חלק אינטגרלי מהתורה, כפי שכולנו למדנו? האם היא חלק מהתכנית האלוהית? אם לא, מאין היא באה ומדוע אנו אמורים להאמין בה? אני מתחייב לחקור שאלה זו ולמצוא את האמת, מה שלא תהיה.

אריה נפתלי, י"א אב התשע"ט / 11.8.19

(להלן תוצאת המחקר שלי שהושלם בתאריך 5.4.20 / י"א ניסן התש"פ)

³ במדבר א ג

הטיעון נגד משיח

הרעיון שיבוא מלך משיח, יגאל את עם ישראל ויביא שלום עולמי נצחי נחשב לאחד היסודות של היהדות. הוא מעוגן בעיקר השנים-עשר שבשלושה-עשר עיקרי האמונה היהודית של הרמב"ם: "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף-על-פי שיתמהמה, עם כל זה אחכה לא בכל יום שיבוא". לפי אמונה זו, ביאת המשיח ישנה כל היבט של החיים על פני כדור הארץ, מהתנהגות החיות עד התנהגות האדם ועד חוקי הטבע - אפילו את החיים והמוות עצמם.

המשיחיות היהודית מתפשטת ומשגשגת בעשורים האחרונים. תנועות חב"ד וברסלב במיוחד, כמו גם תנועות קבליסטיות שונות, דתיים ולא דתיים כאחד, מציבים את המשיח בלב אמונתם. בחוגים אורתודוקסיים כמעט אין דרשה שלא מסתיימת בהפצרה לביאת המשיח.

אבל האם המשיח באמת מושג יסודי בתורה? במאמר זה אראה שלא רק שאינו כן, אלא גם שהוא נוגד את חוקי האל, התורה והטבע, ולכן מהווה את המכשול העיקרי להקמת הבית היהודי השלישי ואיתו, בעזרת ה', שלום עולמי.

חמש נקודות חשובות לפני שנתחיל:

אחת, במאמר זה אתיחס רק לגישה היהודית/ישראלית למשיח.

שתיים, לאורך המאמר אשתמש במונח "הוא" בהתייחס לאלוהים. לא כי אלוהים הוא ישות זכרית - מובן שהוא לא - אלא כי ככה הוא מדבר על עצמו לאורך התורה. המשיח, לעומתו, לפי היהדות, הוא אדם זכר.⁴

שלוש, כשאשתמש במונח "תורה" הכוונה לחמישה חומשי התורה, לא ל"תורה" כמושג כללי או ערטילאי.

ארבע, בעבודה זו אני מקבל את התורה והתנ"ך כנכונים וקדושים.

חמש, ברור לי שהתגובה האינסטינקטיבית של הרבה מקוראי תהיה זעם וקריאת שמות גנאי. אני מבקש רק שיקראו עד הסוף, אח"כ אשמח להתייחס לכל פקפוק או שאלה.

1. הטיעון המקראי

2. הטיעון הלוגי

3. הטיעון ההיסטורי

סיכום

משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות י' 4

1. הטיעון המקראי

1א. מהו או מיהו משיח?

נתחיל עם מבט על איך אלוהים - כלומר, האל כפי שהוא מתגלה בתורה ובתנ"ך - מגדיר "משיח".

המשנה מציעה את ההגדרה הפשוטה והמדויקת ביותר:

"וְאֵיזֶהוּ הַמְּשִׁיחַ? הַמְּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה"⁵

בשפה העברית, בתורה ובתנ"ך המילה "משיח" פירושה מי שנמשח בשמן המשחה. שמן המשחה יש רק אחד, הוא נרקח בידי משה עפ"י מצוות ה', והוא משמש שלושה דברים: משיחת הכלים של המשכן (המקדש הנייד שבנו בני ישראל במדבר), משיחת הכהנים הגדולים וכהני מלחמה, ומשיחת מלכים מזרע דוד.⁶ המילה היוונית ל"נמשח" היא Χριστός (Christos) ומכאן הכינוי Christ מתוך האמונה הנוצרית כי ישו, או ישוע, הוא המשיח.⁷ באותה מידה, מבחינה מילולית המילה "יהדות" פירושה "האמונה ביהודה" היות ויהודה הינו השבט המלכותי של ישראל ולפי פרדיגמת המשיח גם האב הקדמון של המשיח העתידי.

אם כן, מבחינה מעשית, מהו או מיהו המשיח הזה? באתר הרשמי של חב"ד נטען כי: "המילה 'משיח' באנגלית פירושה מושיע או גואל מיוחל".⁸ אולי זה הפירוש שהתהווה במהלך הזמן, אבל הטענה כי המשיח הינו גואל או מושיע, כפי שהנוצרים מאמינים, היא פרשנות שבאה מאות שנים לאחר שהתנ"ך הושלם - וגם אחרי קום הנצרות - כפי שאראה בהמשך.

סך הכל המילה "משיח" מופיעה 38 פעמים בתנ"ך. כל ארבעת האזכורים שבתורה (החומש) מתייחסים או לכהן הגדול או לכהן מלחמה.⁸ "משיח" מוזכר 17 פעמים בשמואל א' וב' - והכוונה תמיד או לשאול המלך או לדוד המלך.⁹ ישעיהו מזכיר את המשיח פעם אחת והכוונה לכורש מלך פרס;¹⁰ "משיח" מופיע בספר תהלים עשר פעמים כאשר הכוונה תמיד לדוד המלך,¹¹ למעט בתהלים ק"ה ט"ו: "אֵל תִּגְעוּ בְּמִשְׁיחִי וְלִנְבִיאִי אֵל תִּרְעוּ", כאשר רש"י מסביר: "בגדולי - כל משיחה לשון שררה וגדולה". "משיח" מוזכר בדניאל פעמיים, בנבואות על כורש והורדוס אגריפס¹² - שתי נבואות שאכן התגשמו. "משיח" מופיע פעם אחת בספר איכה והכוונה למלך יאשיהו.¹³ שלושת האזכורים הנשארים נמצאים בחבקוק ג' י"ג, דברי הימים א' ט"ז כ"ב ודב"ה ב' ו' מ"ב, כולם בלשון רבים, ומתייחסים לאנשים גדולים כפי שרש"י פירש.

במילים אחרות, לפי התגלות ה' דרך התנ"ך, אין "משיח" אחד מסוים, וביאת המשיח אינה התרחשות עתידית מיסטית; להיפך, המילה תמיד מתייחסת לבני אדם בשר-ודם - אם כי אנשים חשובים - שחיים ומתים.

⁵ משנה הוריות ג ד

⁶ שמות ל כב-ל

⁷ גם אם התכנית שלו או של חסידיו היתה למשוח את ישו כמלך על ישראל, לא היה קשר בין המשיחה עצמה לבין שמן המשחה או מלוכה; אשה פשוט מזגה שמן ריחני על כפות רגליו (יוחנן יב ג, לוקאס ז לח, מרקוס יד ג, מתיהו כו ז

⁸ ויקרא ד ג, ד ה, ד טז, ו טו

⁹ שמואל א ב י, ב לה, יב ג, יב ה, טז ו, כד ו, כד י, כו ט, כו יא, כו טז, כו כג, שמואל ב א יד, א טז, א כא, יט כב, כב נא, כג א

¹⁰ ישעיהו מב א

¹¹ תהלים ב ב, יח נא, כ ז, כח ח, פד י, פט כט, פט נב, קלב י, קלב יז

¹² ט כה, ט כו

¹³ איכה ד כ

11. הטיעון המקראי - משיח כמלך

עיקרון אחד של האמונה במשיח הוא שהמשיח יהיה מלך היהודים. גם כאן, לא רק שהתורה והתנ"ך אינם תומכים באמונה זו אלא סותרים אותה באופן חד וברור.

בתור התחלה, עוד לפני שניתנת התורה ובני ישראל הופכים לעם עם ארץ משלו, מלכותו הבלעדית של ה' כבר מבוססת. "שירת הים" ששרים בני ישראל ביציאת מצרים מסתיימת במילים "ה' ימלוך לעולם ועד"¹⁴.

התורה, שניתנת בהר סיני לפני שבני ישראל נכנסים לארץ כנען, מנבאת כי אחרי שהם נוחלים את הארץ המובטחת, בני ישראל ירצו מלך בשר-ודם כמו שאר האומות. בתורה כתוב:

"כי-תבא אל-הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה, ואמרת: אשימה עלי מלך ככל-הגוים אשר סביבתי. שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך - לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא-אחיך הוא. רק לא-נרבה-לו סוסים, ולא-ישיב את-העם מצרמה למען הרבות סוס, וה' אמר לכם: לא תספון לשוב בדרך הזה עוד. ולא נרבה-לו נשים, ולא יסור לבבו, וכסף וזהב לא נרבה-לו מאד"¹⁵.

בענין מינוי מלך הפסוקית החשובה כאן היא "שום תשים". לצורה כפולה זו יש שלוש משמעויות אפשריות: "מותר לך", כמו: "מפל עץ הגן אכל תאכל"¹⁶, "חובה עליך", כמו: "עשיר תעשיר את כל תבואת זרעך"¹⁷, או "זה בוודאי יקרה", כמו: "ויאמר חתן משה אליו: לא-טוב הדבר אשר אתה עשה. נבל תבל, גם-אתה, גם-העם הזה אשר עמך"¹⁸. לכן ניתן לפרש את הפסוקית הזו בשלושה אופנים: "מותר לך לשים עליך מלך", "חובה עליך לשים עליך מלך" או "בסוף תשים עליך מלך בכל מקרה".

את האפשרות הראשונה, "מותר לך", אפשר לפסול על הסף בהסתמך על פסוק מספר בראשית:

"ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך-מלך לבני ישךאל"¹⁹.

באופן מאד לא אופייני, פסוק זה מהווה מעין ספולר; ה"קריין הכל-יודע", אותו קול שמספר את סיפור המקרא, בעצם מודיע שעתידיים להיות מלכים לבני ישראל בכל מקרה - דבר שמתרחש מאות רבות בשנים אחר-כך.

מפרשים רבים, כולל רמב"ם, מפרשים את הפסוקית כחיוב. עם זאת, ברור מההקשר שאין זו כוונת ה', וראיה לכך היא תגובת ה' כאשר בני ישראל מבקשים לשים על עצמם מלך בפועל, כפי שנראה בהמשך.

במצוות המעטות האלה התורה מורה כי על מלך ישראל להיות "מקרב אחיך" ולכן בן אדם. יהיו לו חולשות ותאוות שעליהן יצטרך להתגבר. אסור לו להתנשא על אֶחָיו. זאת בניגוד למאמר הזוהר: "בזמן ההוא יתעורר

¹⁴ שמות טו יח

¹⁵ דברים יז יד-יז

¹⁶ בראשית ב טו

¹⁷ דברים יד כב

¹⁸ שמות יח יח

¹⁹ בראשית לו לא

מלך המשיח לצאת מן גן העדן, ממקום שנקרא קן ציפור, ויתגלה בארץ הגליל²⁰ כי "מלך המשיח" הזה ייולד כאדם בוגר ולא "מקרב אֶחָיו".

יתר על כן, למרות שבתורה ה' אומר שבני ישראל יכולים לשים, חייבים לשים או עתידים לשים עליהם מלך, ה' רואה בהמלכת מלך כלשהו מלבדו טעות חמורה ועלבון אישי, כפי שמתפרש מהדיאלוג הבא בינו לבין שמואל הנביא כשבני ישראל מבקשים מלך שישלוט עליהם בפעם הראשונה:

"וַיִּתְקַבְּצוּ כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיָּבֵאוּ אֶל-שְׁמוּאֵל הַרְמְתָה. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: הִנֵּה אַתָּה זֹקֵנָה, וּבְנִיךָ לֹא הָלַכְנוּ בְּדַרְכֶיךָ; עֲתָה שִׁימָה-לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטֵנוּ כְּכָל-הַגּוֹיִם. וַיַּרְע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל, כִּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְנָה-לָנוּ מֶלֶךְ לְשִׁפְטֵנוּ; וַיִּתְפַּלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל-ה'. וַיֹּאמֶר ה' אֶל-שְׁמוּאֵל: שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֶתָּה מְאַסּוּ, כִּי-אֲנִי מְאַסּוּ מִמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם".²¹

ה' ממשיך ומונה את כל הסיבות שלא כדאי שיהיה להם מלך אך העם לא שומע בקולו ומתעקשים שיימנה מלך עליהם. כדי להראות לבניי שזו טעות חמורה, שמואל קורא לה' להחריב את קציר החיטה:

"הֲלוֹא קִצִּיר-חֲטִיִּים הַיּוֹם? אֲקַרָּא אֶל-ה' וַיִּתֵּן קִלּוֹת וּמָטָר וַדְּעוּ וַיֵּרְאוּ כִּי-רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם בְּעֵינֵי ה' לְשִׂאֹל לְכֶם מֶלֶךְ. וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל-ה', וַיִּתֵּן ה' קִלּוֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא; וַיִּירָא כָּל-הָעָם מֵאֵד אֶת-ה', וְאֶת-שְׁמוּאֵל. וַיֹּאמְרוּ כָּל-הָעָם אֶל-שְׁמוּאֵל: הֲתִפְּלֵל בְּעַד-עַבְדֶיךָ אֶל-ה' אֱלֹהֶיךָ וְאֶל-נַמּוֹת כִּי-יִסְפְּנוּ עַל-כָּל-חַטָּאתֵינוּ רָעָה, לְשִׂאֹל לָנוּ מֶלֶךְ".²²

אחרי זה ה' דוחה את שאול והוא מתאבד. אחריו בא דוד, שנמשח עם שמן המשחה ובכך הופך למלך משיח של ממש. דוד הופך לבחיר לבו של ה' ולאב-הטיפוס לכל מלכי ישראל. הוא אכן מוכשר אבל חוץ מזה הוא אדם רגיל, עם פגמים, שחוטא וטועה.

הליטורגיקה היהודית גדושה באזכורים של ה' כמלך - ולא אף אחד אחר. הקשיבו: "וַיִּהְיֶה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא וַיְהִי יְהוָה אֶחָד וַיִּשְׁמוּ אֶחָד"; "ה' בְּשָׁמַיִם הַכִּיּוֹן כְּסָאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה"; "ה' בְּשָׁמַיִם הַכִּיּוֹן כְּסָאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מְשָׁלָה"; "ה' מֶלֶךְ ה' מֶלֶךְ ה' מֶלֶךְ לְעוֹלָם וָעֶד"; "מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמְגַן"; "אַמֶּת, אֶתָּה הוּא רֵאשׁוֹן וְאֶתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבְּלַעַדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ"; "וְאַנְחֵנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא"... והרשימה עוד ארוכה.

תפילת ראש השנה ממש מסתובב סביב הרעיון של ה' כמלך האחד והיחיד. המילה "מלך" מהדהדת שוב ושוב לאורך שני ימי החג. בתפילת העמידה כבר לא קוראים לה' "האל הקדוש" כבשאר ימות השנה אלא "המלך הקדוש". התפילה שמאפיינת יותר מכל את ראש השנה היא "אבינו מלכנו" שבה יהודים בכל קצוות תבל חוזרים על הפרזה הזאת עשרות פעמים ומוסיפים: "אין לנו מלך אלא אתה". שלוש התחנות של העמידה של ראש השנה הן "שופרות", "זכרונות" ו"מלכויות" שבהן מלכותו הבלעדית של ה' מוזכרת דרך פסוקים רבים מהתורה והמקרא.

²⁰ זהר על שמות צט

²¹ שמואל א ח ד-ז

²² שמואל א יב יז-יט

אם כן, ברור כי לאל של התנ"ך, שקורא לעצמו "אל קנא",²³ המחשבה שיהיה לעם ישראל מלך אחר מתועבת, כפי שהיהודים יודעים באופן אינסטינקטיבי ומביאים לידי ביטוי בתפילה.

ג.1 הטיעון המקראי - משיח כמושיע, מציל או גואל

אפשר להבין את הכמיהה למושיע. אחרי הכל, המצב האנושי רחוק ממושלם. אין קץ למחלות ולמוות, עמים מעטים מחזיקים באותם אידאלים, ורבים מוכנים לפגוע, להתעלל, לאנוס, לענות ולהרוג את אלה שלא מסכימים איתם.

בשום מקום בתנ"ך, אפילו בנביאים, אין אזכור למושיע, מציל או גואל למעט ה' עצמו. כמו שה' קנאי לסטטוס הבלעדי שלו כמלך, הוא קנאי לסטטוס הבלעדי שלו כגואל ומושיע. נקודה זו מתחדדת דווקא ע"י ה"הוכחה" הנפוצה ביותר למשיח כגואל שכתוב בספר ישעיהו ומצוטט בתפילה שאומרים פעמיים בכל יום:

"וְבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְלִשְׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נֹאֵם ה'."²⁴

אבל לא רק ששום משיח לא מוזכר בפרק הזה (או בכל פרק של ישעיהו למעט זה שמתחיל לכושר מלך פרס), זהותו של הגואל הזה מתגלה כמה פסוקים אחר-כך:

"וְיִדְעַתָּה כִּי אֲנִי ה' מוֹשִׁיעַךְ וְגֹאֲלֶךָ, אֲבִיר יַעֲקֹב."²⁵

אבל אין זה מפתיע, הרי ישעיהו כבר גילה את שמו של הגואל בפרק מ"ז פסוק ד', כמצוטט בתפילת שחרית:

"גֹּאֲלֵנוּ - ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ - קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל."

ישעיהו, שפירוש שמו "ה' יושיע", אומר באופן נהיר לגמרי מיהו מושיע וגואל ישראל; מילים עם השורש "גאל" מופיעות 21 פעמים בספר ישעיהו,²⁶ בכל פעם הכוונה לאלוהים וכולם למעט שלוש גם מזכירים אותו בשמו - ובשלוש אלה ה' מדבר דרכו בגוף ראשון. השורש "ישע" להטיותיו גם מופיע 21 פעמים,²⁷ ש-14 מתוכן מזכירות את ה' בשמו או בכינוי כגון "קדוש ישראל". ארבע מתיחסות לאלילים או אנשים שדווקא לא יושיעו,²⁸ בשלוש הנותרות ה' מדבר על עצמו,²⁹ והמסר חוזר שוב ושוב: "אֲנִי אֲנִי ה' וְאֵין מִבְּלַעַדִי מוֹשִׁיעַ". והדבר נכון לאורך כל ספרי הנביאים - אין גואל או מושיע מלבד ה' עצמו.³⁰

אם כן נשאלת השאלה: מהי גאולה? גאולה פירושה חירות, חופש, שחרור. אם לדייק, שחרורו של עבד. זהו המסר הברור של פסח - ה' גאל את בני ישראל מעבדות מצרים. נדיר הוא היהודי שלא יודע לשיר "עבדים היינו, עתה בני חורין" מתוך ההגדה של פסח. ואם לצטט עוד שיר ידוע מההגדה - "דיינו" - תכלית יציאת מצרים היתה

²³ הדיבר השלישי שבעשרת הדיברות - שמות כ ד, דברים ה ח

²⁴ ישעיהו נט כ

²⁵ ישעיהו ס טז

²⁶ ישעיהו מא יד, מג א, מג יד, מד ו, מד כב, מד כג, מד ד, מח יז, מח כ, מט ז, מט כו, נב ג, נב ט, נד ה, נד ח, נט כ, ס טז, סג ג, סג ט, סג טז

²⁷ ישעיהו יט כ, כה ט, לג כב, לז כ, לז לה, לח כ, מג ג, מג יא, מה טו, מה כ, מה כא, מז ז, מז יג, מז טו, מט כה, מט כו, נט

²⁸ א, ס טז, סג א, סג ח, סג ט

²⁹ ישעיהו מה כ, מז ז, מז יג, מז טו

³⁰ ישעיהו לז לה, סג א, סג ח

ירמיהו יד ח, טו כ, ל י, לי יא, לא י, מב יא, הושע יג ד, יג יד, מיכה ד י, צפניה ג יז, זכריה ח ז, ח יג, ט טז, י ו, יב ז

להביא את בני ישראל להר סיני, לתת להם את התורה, להביא אותם לארץ ישראל ושם לבנות את בית המקדש. ומי, לפי ההגדה, ביצע את מעשה הגאולה? "אני ולא מלאך, אני ולא שרף, אני ולא שליח, אני ה' - אני הוא ולא אחר".³¹

מאז יציאת מצרים וקבלת התורה, בני ישראל חופשיים. חופשיים לעשות טוב או רע, אפילו לחטוא, חפשיים להמרות את פיו של ה', ולאלה ניתן גם מזור - דרך וידוי, חרטה ותגמול, כפי שמובא בתורה. ומאז יציאת מצרים, אלוהים מעולם לא לקח את החופש הזה בחזרה. רק הרבנים יכלו לעשות זאת; לפי הפרדיגמה המשיחית, היהודים אינם באמת חפשיים עד שתבוא "הגאולה" בה"א הידיעה, כלומר, ביאת המשיח. אך האמת הפשוטה היא שיהודים כמעט בכל מקום בעולם חפשיים - אלא אם כן בוחרים להיות משועבדים לאמונות ולמנהיגים שלהם.

11. הטיעון המקראי - ימות המשיח

נהוג להשתמש במונח "ימות המשיח" כדי לתאר את התקופה שאחרי ביאת המשיח. אבל מה המקור המקראי של הביטוי?

הביטוי "ימות המשיח" אינו מופיע בשום מקום בתנ"ך, ורק פעם אחת במשנה.³²

יש גם ביטוי אחר עבור אותו מושג - "אחרית הימים". אבל הרעיון שהביטוי מתאר תקופה עתידית שבה מלך-משיח יגלוט על ישראל הינו פרשנות רבנית שבאה הרבה אחרי תקופת המקרא, כפי שנראה עכשיו. הביטוי "אחרית הימים" מופיע ארבעה פעמים בתורה. המקרה הראשון מופיע בסוף ספר בראשית:

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל-בָּנָיו וַיֹּאמֶר: הֲאֶסְפוּ וְאֶגְיְדָה לָכֶם אֶת-אֶשֶׁר-יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים."³³

המסר שלו, גם אם עטוף בחידות ופואטיקה, הוא תאור של התכונות של שנים-עשר השבטים ושל היישוב הראשון בארץ כנען ע"י בני ישראל שיתחיל בעוד כמה מאות שנים. אין שום אזכור של משיח או של תקופה עתידית בלי מלחמות, צרות, או שאר מרעין בישין ש"ימות המשיח" אמורות לשים להם קץ.

בספר במדבר, בלעם הנביא מדבר על אחרית הימים - ומנבא מאורעות רגילים שאכן מתרחשים זמן-מה לאחר מכן.³⁴ ניכנס לזה בהמשך.

בספר דברים, משה משתמש במונח "אחרית הימים" בשם ה' פעמיים כדי לתאר תקופה עתידית שבה בני ישראל יפוצו על פני הארץ ובסוף יוחזרו ע"י אלוהים עצמו.³⁵ זה קרה, כמובן, וקיבוץ הגלויות התרחש אחרי גלות בבל וקורה שוב בימינו. שוב, אין משיח בתמונה, לא אז ולא עכשיו - להיפך, גם המלך עתיד להיגלות:

³¹ ישעיהו מג יא

³² משנה ברכות א ה

³³ בראשית מט א

³⁴ במדבר כד יד

³⁵ דברים ד ל, לא כט

"יולדך ה' אתך ואת-מלכך אשר תקים עליך אל-גוי אשר לא-דעת אתה ואבתך; ועבדת שם אלהים אחרים, עץ ואבן".³⁶

מובן שהמושג "אחרית הימים" כתקופה אידאלית עתידית נפוץ יותר בספרי הנביאים מאשר בשאר התנ"ך כי הנביאים התייחסו למצוקות של הדור שלהם ולפתרונות האפשריים. אולי הדוגמה הידועה ביותר נמצאת בחזון של ישעיהו:

"הדבר אשר חזה ישעיהו בן-אמוץ על-יהודה וירושלם. והיה באחרית הימים, נכון יהיה הר בית-ה' בראש ההרים, ונשא מגבעות; ונהרו אליו כל-הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל-הר-ה' אל-בית אלהי יעקב, וירנו מדרכיו, ונלכה בארחותיו: כי מציון תצא תורה, ודבר-ה' מירושלם. ושפט בין הגוים, והוכיח לעמים רבים; וכתתו חרבותם לאתים, ונחיתותיהם למזמרות - לא-ישא גוי אל-גוי חרב ולא-ילמדו עוד מלחמה".³⁷

זהו האזכור היחיד של "אחרית הימים", ושוב זה ה' עצמו שמביא למצב האידיאלי, ללא שום משיח בתמונה.

ירמיהו, שניבא בתקופת גלות בבל בת 70 השנים, משתמש בביטוי "אחרית הימים" ארבע פעמים, אך תמיד בהתייחס לזמן בעתיד הלא רחוק. בפסוקים כ"ג כ' ו-ל' כ"ד הוא מדבר על תקופה שבה, אחרי שה' מוחק את נביאי השקר של אותה תקופה, ואז: "לא ישוב חרון אף-ה' עד-עשתו ועד-הקימו מזמרות לבו; באחרית הימים, תתבוננו בה". בפסוקים מ"ח מ"ז ו-מ"ט ל"ט ירמיהו שוב מדבר על העתיד הלא רחוק כאשר, אחרי שיחוו תבוסה וגלות, מואב (בירדן של היום) ועילם (באירן של היום) יוכלו לשוב לארצם. אין אזכור של משיח.

יחזקאל מזכיר את "אחרית הימים" פעמיים, שתייהן בפרק ל"ח,³⁸ בתיאורו של מה שנקרא היום "מלחמת גוג ומגוג" שבה ארץ ישראל מותקפת ע"י צבאות רבים, ואחר-כך ה' מתערב, מוחק את אויבי ישראל ומקבץ את הגלויות:

לכו, הנבא בן-אדם, ואמרת לגוג, פה אמר אדני ה': הלוא ביום ההוא, בשבת עמי ישראל לבטח תדע. ובאת ממקומך, מינכתני צפון - אתה ועמים רבים אתך; רכבי סוסים בלם, קהל גדול וחיל רב. ועלית על-עמי ישראל כענן לכסות הארץ; באחרית הימים תהיה, ונהבאותיך על-ארצי, למען דעת הגוים אתי בהקדשי בך לעיניהם, גוג".³⁹

החזון של יחזקאל מורכב. כמי שכותב מתוך גלות בבל, מצד אחד הוא חווה שכל בית ישראל יקום לתחיה בחזון העצמות היבשים⁴⁰ ומנבא כי יום יבוא ודוד המלך - לא צאצא של דוד אלא דוד המנוח עצמו - ימלוך על ישראל

³⁶ שם כח לו

³⁷ ישעיהו ב א-ד

³⁸ יחזקאל לח ח, לח טז

³⁹ שם לח יד-טו

⁴⁰ שם לז א-יד

לעולם ועד ובני ישראל לא יעבדו אלילים עוד; ⁴¹ מצד שני הוא אומר שזה יקרה בקרוב, ⁴² שאלוהים עצמו יבנה את בית המקדש ושעם ישראל ימשיך לחטוא. ⁴³

הושע הנביא מזכיר מלך בנבואתו על אחרית הימים - אבל לא כמטרה; אדרבה, למרות שעם ישראל רוצה מלך הוא מקבל את ה' במקום:

”כי ימים רבים ישבו בני ישראל - אין מלך ואין שר, ואין זבח ואין מצבה; ואין אפוד ותפרים. אחר ישבו בני ישראל ובקשו את-ה' אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אלה-ה' ואל-טובו, באחרית הימים.” ⁴⁴

הושע הוא “נביא הזעם” הקלאסי; לחזון שלו אין סוף טוב בכלל. ולא רק שהוא לא מזכיר את המשיח אפילו פעם אחת, הוא מראה כמה עקר החיפוש אחר כזה.

לסיום, גם מיכה הנביא מזכיר את “אחרית הימים” פעם אחת, בחזרה כמעט מדויקת על דבריו של ישעיהו, נבואה שמסתיימת במילים הידועות:

”והיה באחרית הימים, יהיה הר בית-ה' נכון בראש ההרים, ונשא הוא מגבעות ונהרו עליו עמים. והלכו גוים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל-הר-ה' ואל-בית אלהי יעקב, ויורנו מדרךיו, ונלכה בארחותיו; כי מציון תצא תורה ודבר-ה' מירושלם. וישפט בין עמים רבים, והוכיח לגוים עצמים, עד-רחוק; וכתתו תרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות; לא-ישאו גוי אל-גוי חרב, ולא-ילמדון עוד מלחמה. וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד, כי-פי ה' צבאות דבר. כי כל-העמים ילכו, איש בשם אלהיו; ונאנחנו נלך בשם-ה' אלהינו לעולם ועד.” ⁴⁵

חזון נפלא? בהחלט. משיחי? בכלל לא, לא לפי מיכה.

יש רק מקום אחד בתנ"ך שמדבר על מלך עתידי שיעשה את המעשים המופלאים המיוחסים למשיח עיי חז"ל - ישעיהו פרק י"א:

”ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשי יפרה. ונחה עליו רוח ה' - רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת, ויראת ה'. והריחו ביראת ה' ולא-למרעה עיניו ישפוט, ולא-למשמע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ. וישפט בצדק דלים, והוכיח במישור לענוי-אָרֶץ; והכה-אָרֶץ בַּשֶּׁבֶט פִּי, וגְּרוּחַ שִׁפְתָיו יִמִּית רָשָׁע. והיה צדק אזור מתניו, והאמונה אזור חלציו. וגר זאב עם-כֶּבֶשׂ, ונמר עם-גְּדִי יִרְבֵּץ; וְעַגְל וּכְפִיר וּמְרִיא יַחְדָּו, ונער קטן נהג בָּם. ופרה ודב תרעינה, יחדו ירצו ילדיהן; ואריה כבקר יאכל-תבן. וישעשע יונק על-חר פתו; ויעל מאורת צפעוני גמול ידו הדה. לא-גרעו ולא-ישחיתו בכל-הר קדשי כי-מלאה הארץ

⁴¹ שם שם כא-כח

⁴² שם לו ח

⁴³ שם מב יג

⁴⁴ הושע ג ד-ה

⁴⁵ מיכה ד א-ה

דָּעָה אֶת-ה', כְּמִים לַיָּם מְכֻסִּים. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא, שֶׁרֶשׁ יְשִׁי אֲשֶׁר עִמָּד לְנֶס עַמִּים, אֲלֵיו
גּוֹיִם יִדְרְשׁוּ; וְהָיְתָה מְנַחְתּוֹ קְבוֹד".⁴⁶

אך למרות הכל, אין פה טענה שהדמות הזאת יקבץ את הגלויות; להיפך, ישעיהו ממשיך ואומר:

"וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא, יוֹסִיף אֲדֹנָי שְׁנֵית יָדוֹ, לְקַנּוֹת אֶת-שָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר שָׁאֵר מֵאֲשׁוּר
וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתָּרוֹס וּמִכּוּשׁ, וּמִעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמִחַמַּת וּמֵאֵי הַיָּם. וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם,
וְאָסַף בְּדַחֵי יִשְׂרָאֵל; וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ".⁴⁷

אם לסכם את הטיעון המקראי, מבחינת התנ"ך המחשבה שיהיה לעם ישראל מלך אחר מתועבת, וזה שיהיה גואל או מושיע זולת ה' עצמו לא מתקבל על הדעת. למעט ישעיהו י"א אין בתנ"ך הבטחה או אפילו אזכור של מלך-משיח גואל שיביא עידן של שלום עולמי. משמע, אם אנחנו רוצים שלום על פני האדמה, זה תלוי רק בנו ובאלוהים.

2. הטיעון הלוגי

2א. טבע וטבע אנושי

המשיחיות היהודית מתפשטת ומשגשגת בעשורים האחרונים. תנועות חב"ד וברסלב, תנועות נאו-חסידיות וחזרה בתשובה, כמו גם תנועות קבליסטיות או קבליסטיות-כביכול, חילוניות כמו אדוקות, מציבים את המשיח בלב אמונתם. אין זה מפתיע שאלה תנועות אזוטריות, לפעמים גם אקסטטיות, עם ניסים ומחוללי-ניסים בליבתן. אותם אנשים שישתו ממי המקווה שהרבי שלהם טבל בו בציפייה שזה יעזור להם ללדת, להרוויח כסף או להחלים ממחלה קשה, או שנוסעים מאות ואלפי קילומטרים כדי לבקר אדם שהבטיח לעשות את הדברים האלה ממקום קבורתו, מחפשים פתרונות על-טבעיים לבעיות טבעיות. חוקי הטבע - של לוגיקה, של כימיה, של סיבה ותוצאה, אינם תקפים כאן. זהו התחום של אמונות טפלות. כאן סופרמן הוא אמיתי. ומשיח הוא סופרמן.

עולם בו המתים מהלכים, בו מיליארדים חיים ביחד בשלום ומתרבים בקצב גאומטרי כי אין תחלואה, אין מלחמות, אין סכסוכים, אין קנאה, אין אמצעי מניעת הריון ואולי אין גם מוות. הירח זוהר כמו השמש, השמש זורחת חזקה שבעתיים, נמרים שוכבים ליד כבשים, אריות אוכלים תבן, תינוקות משחקים על נחשים ארסיים. איש לא חוטא, האמת האלוהית ידועה לכל ולא צריך לעשות דבר מלבד להתענג על ידיעת האל.

אם נחבר את כל האסכטולוגיות היהודית ביחד, אלה ימות המשיח.

מהו מקור האמונה הזאת? נבואות מפוזרות לאורך התנ"ך בעיקר, וישעיהו י"א במיוחד.

כאן מגיעים לנקודה קשה עובר כל אדם מאמין; הרי דברי הנביאים נחשבים דברי ה' לכל דבר וענין, ועת זאת הדברים האמורים סותרים את חוקי הטבע, יחד עם עוד דברים שאמורים לקרות עם ביאת המשיח וימות המשיח.

⁴⁶ ישעיהו יא א-י

⁴⁷ שם יא-יב

יש רק שתי דרכים ליישב את הסתירה. האחת, לקבל את הרעיון שבימות המשיח חוקי הטבע והטבע האנושי יתבטלו. ברם, הרעיון שחוקי הטבע ישתנו עם ביאת המשיח סותר עקרון מהתורה - כשאלוהים ברא את העולם הוא ראה "כי טוב מאד".⁴⁸ יתר על כן, אחרי המבול אלוהים הכריז שחוקי הטבע הבסיסיים לעולם לא ישתנו :

"עַד כָּל-יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקֹץ וְחָרִף וַיּוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשָּׁבְתוּ."⁴⁹

ואכן זה הסתבר כנכון (על אף שינויי האקלים).

הדרך השניה היא להניח שדברי ישעיהו והנביאים האחרים הם הִיפּוֹבּוֹלָה (הגזמה מכוונת), דימוי או משל, דבר שממש אינו זר למקרא; הרי כשאלוהים אומר "וְנִאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל-כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְנֶאֱבָא אֶתְכֶם אֵלַי"⁵⁰ ברור שהוא לא מתכוון שנשרים ממש העלו כמה מיליוני אנשים על גבם והסיעו אותם עד הר סיני. מובן שזה דימוי. כשאלוהים מבטיח לאברהם: "הֲרֵבָה אֲרָבָה אֶת זַרְעֲךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם",⁵¹ עוד דבר בלתי אפשרי, ברור שזאת היפרבולה ושנחננו אמורים להבין אותה ככזו. ויש עוד הרבה כדוגמת אלא לאורך התנ"ך.

באופן מפתיע, לדעת אותו רמב"ם שמונה את האמונה במשיח ובתחיית המתים בין שלושה-עשר עיקרי האמונה שלו, הרעיון שהמשיח יחולל ניסים מגוחך. הוא גם אומר בפירוש שאפילו אם יהיה מלך-משיח הוא לא יפר או ישנה את חוקי הטבע, ושהנבואות האלה אינן אלא דימויים או משלים, וזאת לשונו :

"אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח, צריך לעשות אותות ומופתים, ומחדש דברים בעולם, או מחייה מתים, וכיוצא בדברים אלו שהטיפשים אומרים...⁵² אל יעלה על הלב שבימות המשיח, ייבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהיה שם חידוש במעשה בראשית; אלא עולם כמנהגו הולך. וזה שנאמר בישעיה "וגר זאב עם כבש, ונמר עם גדי ירבץ" (ישעיהו יא,ו), משל וחידה... וכן כל כיוצא באלו הדברים הכתובין בעניין המשיח, משלים הם".⁵³

כאן יש סתירה מובהקת לעקרונות של רמב"ם עצמו. תחיית המתים - יצירה מחדש של אדם מעפר - תצריך נס וביטול חוקי הטבע, כמו גם אריות שאוכלים תבן (דבר שיהרוג אריה, ואריות מתים מסריחים), שמש חזקה פי שבע⁵⁴ (כדור הארץ היה נשרף לחלוטין) ואור הירח כאור השמש⁵⁵ (אז בני אדם כבר לא יוכלו לישון - או שכבר לא יצטרכו לישון?). כך גם התרחיש ההפוך, שבו ישעיהו סותר את עצמו ואומר שגם השמש וגם הירח לא יזרחו בכלל⁵⁶ - כדור הארץ יקפא וכל מה שעליו ימות.

אותו דבר נכון לגבי טבע האדם; רמב"ם טוען :

⁴⁸ בראשית א לא

⁴⁹ שם, ח כב

⁵⁰ שמות יט ד

⁵¹ בראשית כב יז

⁵² משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות יא ו

⁵³ שם, יב א-ב

⁵⁴ ישעיהו ל כו

⁵⁵ שם

⁵⁶ ישעיהו ס יט-כ

"ובאותו הזמן, לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות - שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר".⁵⁷

אין שום ראייה לכך שעושר וריבוי אוכל מונעים קנאה ותחרות. אדרבה, ה' עצמו קבע כי הרוע טבוע בטבע האדם: "כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו".⁵⁸ זאת ועוד, ה' קובע בתורה כי "לֹא-יִחַדֵּל אֲבִיוֹן מִקְרֹב הָאָרֶץ".⁵⁹

אכן, החזון המשיחי מצריך ביטול מוחלט של הטבע האנושי, כולל בחירה חופשית, כדברי רמב"ם:

"וכשיעמוד המלך המשיח באמת, ויצליח וירום וינשא--מיד הם כולן חוזרין (בתשובה)".⁶⁰

לפי רמב"ם, לא רק שבני אדם לא יוכלו לחטוא, אלא שכל יהודי יהיה כפוף לתורה שבעל פה⁶¹ - מושג מעורפל כשלעצמו, היות והרבה מהתורה שבעל פה הינו ראקציה לאותה גלות שהמשיח אמור לשים לה קץ. הרבה הלכות הומצאו במיוחד כדי לפצות על המצב שבו אין בית מקדש ועם ישראל בגלות (כל מערכת התפילה עם אלפי הלכותיה, למשל), ועוד הרבה הוספו כדי "לעשות סייג לתורה", כלומר, חוקים שבאים למנוע התנהגויות שעלולות להביא את האדם לידי עבירה, כמו שירת נשים וכיסוי הראש אצל האשה הנשואה - דברים שכבר לא יהיה להם צורך, לכאורה, כשהאדם כבר לא יוכל לחטוא. אבל גם בין הרבנים עצמם יש אלפי מחלוקות ואי-התאמות ואי אפשר לשמור את כל ההלכות.

2. הטיעון הלוגי - סתירת עקרונות התורה

מעבר לסתירה ללוגיקה החיצונית והאובייקטיבית הנ"ל יש גם שאלה של לוגיקה פנימית - הלוגיקה של התורה כפי שניתנה ע"י האלוהים. ברור שכל אמונה במשיח חייבת לעלות בקנה אחד עם התורה. אך המציאות שונה לחלוטין.

בתור התחלה, ריבוי ההלכות המוזכר לעיל סותר עיקרון בסיסי בתורה - שאפשר לקיים את המצוות, שהתורה בת-ביצוע. כך כתוב בספרים דברים:

"כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם - לֹא-נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ, וְלֹא רָחֵק הוּא. לֹא בְּשִׂמִים הוּא, לֵאמֹר: 'מִי יַעֲלֶה-לָנוּ הַשְּׂמִימָה וְיִקְחֶהָ לָנוּ, וְיִשְׁמַעֲנוּ אֹתָהּ, וְנַעֲשֶׂנָה', וְלֹא-מֵעֵבֶר לָיִם הוּא, לֵאמֹר: 'מִי יַעֲבֹר-לָנוּ אֶל-עֵבֶר הַיָּם וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעֲנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָה'. כִּי-קָרוֹב אֲלֵיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ, לַעֲשׂוֹתוֹ".⁶²

עוד עיקרון בסיסי ומובן מאליו הוא:

⁵⁷ שם יב ח

⁵⁸ בראשית ח כא

⁵⁹ דברים טו יא

⁶⁰ משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות יא ג

⁶¹ שם, יא ח

⁶² דברים ל יא-יד

"את כל-הדבר אשר אנכי מצוה אתכם - אתו תשמרו לעשות; לא-תסוף עליו ולא תגרע
מפניו".⁶³

אך למרות שהאמונה במשיח והאמונה בתחיית המתים אינן כלולות בין מצוות התורה, הן נמנות בין 13 עיקרי
האמונה של רמב"ם. וכאילו לא די בכך, רמב"ם טוען:

"וכל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו - לא בשאר נביאים בלבד הוא
כופר, אלא בתורה ובמשה רבנו: שהרי תורה העידה עליו, שנאמר 'ושב ה' אלוהיך
את שבותך וריחמך, ושב וקיבצך מכל העמים'⁶⁴..".⁶⁵

אם, לדעת רמב"ם, משהו כופר בתורה, זה הוא עצמו, הרי בזה שהוא הופך את האמונה במשיח ובתחיית המתים
למצוות עפ"י התורה הוא עובר על המצווה שלא להוסיף למצוות - כשהוא בעצמו מזהיר:

"וכל המוסיף או גורע, או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן--
הרי זה בוודאי רשע ואפיקורוס".⁶⁶

בעצם זאת כפירה כפולה - בלהט הרצון לשייך תכונות אלוהיות למשיח שלו הוא משיך לו גם את הבטחת ה'
לקבץ את גלויות ישראל⁶⁷ ובכך מסלף את דבר התורה, שאומרת באופן חד-משמעי:

"ושב ה' אלהיך את-שבותך ורחמך; ושב וקבצך מכל-העמים אשר הפיצך ה' אלהיך
שמה. אם-יהיה נדחך בקצה השמים - משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך. והביאך
ה' אלהיך אל-הארץ אשר-גרשו אבותיך וירשתה, והיטבך והרבך מאבותיך".⁶⁸

ברמה יותר בסיסית, הזכות והאחריות האנושית לבחור בין טוב ורע היא תכלית התורה. באותו פרק ה'
פורש את האופציות והתוצאות שלהן ומסכם:

"העזתי בכם היום את-השמים ואת-הארץ - החיים והמוות נתתי לפניך, הברכה
והקללה; ובחרת בחיים למען תחיה, אתה וזרעך".⁶⁹

אכן, תפיסת הטוב והרע והיכולת לבחור ביניהם מגדירות את המצב האנושי. בלעדיו היינו חיות נחותות או
זומביים, מעשינו היו חסרי משמעות, וחסרי משמעות היו חוקי הגורם והתוצאה המוסריים הנמצאים בלב-ליבה
של התורה. אם זו היתה כוונת האל בסופו של דבר - מין אנושי שאינו יכול אלא לקיים את חוקותיו - למה הוא
ברא את האדם לכתחילה?

מהרגע שתיבת הפנדורה של ההיגיון נפתחת, תאוריית המשיח וימות המשיח הופכת מפרוקפקת ומפוקפקת יותר.
הנה כמה חידות מתוך אין-ספור:

⁶³ שם, יג א

⁶⁴ שם ל ג

⁶⁵ משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות יא ב

⁶⁶ שם, יא ז

⁶⁷ שם יא ב

⁶⁸ דברים ל ג-ה

⁶⁹ שם, שם יט

אם המוות והחולי נמחקים ואלפים, או מיליונים, או מיליארדים של אנשים קמים לתחייה (תלוי באסכטולוגיה), ואין אמצעי מניעת הריון, איפה כולם יחיו? איך אפשר לספק מים, אוכל וקרות גג למיליארדים על גבי מיליארדים של אנשים שיאכלסו את העולם בסופו של דבר? או שזה עוד מעשה קסמים שאלוהים (או המשיח) אמור לעשות?

אם בני אדם יקומו לתחייה, בני כמה יהיו? האם יתחילו מההתחלה בתור תינוקות? אם כן, בלי הורים, מי יגדל אותם? או שיהיו באותו גיל שהיו כשנפטרו, משמע, העולם יתאכלס בזקנים? האם יוכלו להתרבות אם היו כבר זקנים מדי כשנפטרו?

מה אם גן עדן וגיהנום ועולם הבא? אם אף אחד לא מת, האם זה אומר שאין גמול או עונש ליושבי האדמה? האם כל מי שנמצא בגיהנום יקבל חנינה ויישלח חזרה לעולם המושלם? האם גן עדן יותר או פחות טוב מהעולם בעידן המשיח?

אם אלוהים אכן, כפי שהוא טוען, המושיע היחיד, אז למה להתפלל אליו שישלח מושיע אחר? למה שלא נתפלל אליו לישועה ישירות, אם זה מה שאנחנו רוצים? למה ה', שהוא כל-יכול, צריך מתווך?

אם, כפי שטוענים חז"ל, הקבלה והחסידות, נשמות חוזרות לחיים שוב ושוב, איזה מהנשמות זוכה לקום לתחייה? או שכולן קמות לתחייה, ואנשים שונים שותפים לאותה נשמה?

אם, כפי שמלמדים חז"ל, הקבלה והחסידות, המשיח יבוא בסופו של דבר בלי קשר למעשי אדם, מדוע ה' נתן לנו בחירה חופשית - שיקח מאיתנו בסוף? האם הוא איזה סאדיסט (חלילה) שמשחק עם הברואים שלו עד שיימאס לו מהמשחק ואז ישלול את חירותנו? אם כן, מה הטעם של בריאת המין האנושי?

אפילו אם משהו יבוא שכנראה מקיים את כל הדרישות למשיחיות, מה הסיכוי שכל היהודים יקבלו אותו? מה אם הוא לא לובש כובע שחור? מה אם הוא לא לבן? מה אם הוא לא יכול להוכיח שהוא מזרע דוד? והיות וגם הנוצרים והמוסלמים מאמינים במשיח, מה הסיכוי שהם יקבלו יהודי בתור מלכם ואדונם? הוא יצטרך לחולל ניסים ונפלאות כדי להתקבל באופן אוניברסלי.

אם לסכם את הטיעון הלוגי, קיום חזונות ימות המשיח ככתבם הינו בלתי אפשרי בעולם שאנחנו מכירים. הדבר היה דורש את השליחה, בדרך נס, של עקרונות יסודיים לא רק של המדע והמציאות אלא גם של התורה. יש רק אפשרות אחרת אחת - שדברי הנביאים היפרבוליים או סימבוליים ואין להבין אותם באופן מילולי.

3. הטיעון ההיסטורי

אם, כפי שהראיתי כאן, אלוהי היהודים לא רוצה שלעמו יהיה מלך, מושיע או גואל אחר, אז מאין, מבחינה היסטורית, בא רעיון המשיח?

3א' הטיעון ההיסטורי - תקופת התנ"ך - לפני בית ראשון

לפי רמב"ם ומאמיניו, האמונה במשיח כגאול הינה אלמנט הכרחי ביהדות. הנה ציטוט מהאתר של חב"ד:

"כתבי הקודש גדושים בפסוקים על המשיח. בדברים ל' א' משה מנבא כי אחרי שעם ישראל מתפזר לארבע כנפות תבל, היום יבוא וכולם יחזרו בתשובה ויחזרו לארץ

ישראל, שם יקיימו את כל מצוות התורה. הנביא הנוכרי בלעם מנבא שהמשיח יוביל את החזרה הזאת (ר' במדבר כ"ד י"ז-כ'). יעקב קורא למשיח "שילה" (בראשית מ"ט י'). הנביאים ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל, עמוס, יואל, והושע - כולם מדברים על ימות המשיח".

בואו נבחן את הטענות האלה. בספר דברים, משה אכן מנבא את קיבוץ הגלויות - אבל בלי שום אזכור של משיח. להיפך, זהו ה' עצמו שעתיד לעשות זאת:

"וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוּתֶךָ וְרָחֵמְךָ, וְשָׁב וְקִבְּצֵךָ מִכָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְּצִיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה"⁷⁰.

הנבואה של בלעם המוזכרת פה היא:

"אֲרָאֶנּוּ וְלֹא עֲתָה, אֲשׁוּרֵנּוּ וְלֹא קְרוֹב; דָּרֵךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב, וְקָם שֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל, וְיִמְחָץ פְּאֲתֵי מוֹאָב, וְקִרְקַר כָּל-בְּנֵי-שֵׁת"⁷¹.

המואבים, ולמעשה כל העמים המוזכרים בנבואה של בלעם, היו בני דורו, ואכן ישראל "מחץ פאתי מואב" זמן קצר לאחר מכן (במדבר ל"א ח'; המואבים והמדיינים הוא מאוחדים באותה תקופה). שוב, שום אזכור של משיח ושום אינדיקציה שבלעם דיבר על משיח כלשהו.

באשר לבראשית מ"ט י':

"לֹא-יִסּוּר שֶׁבֶט מִיְהוּדָה, וּמְחַקֵּק מִבֵּין רְגְלָיו, עַד כִּי-יָבֵא שִׁילָה, וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים"

פסוק זה בא מהברכה הסתומה והמסתורית שנותן יעקב לבניו על ערש דווי. מילת המפתח היא, כמובן, "שילה". שילה היתה העיר בה בני ישראל הקימו את המשכן עם כניסתם לארץ כנען. ניתן לפרש את הפסוק לשתי פנים, האחת: "לא יסור שבט (המלוכה) מיהודה... עד שיבוא (מישהו בשם) שילה". השניה: "לא יסור שבט (המלוכה) מיהודה... עד שיבוא לשילה (העיר)". רש"י, בעקבות אונקלוס, מסביר כי שילה הינו "מלך המשיח". אך למרות שמבחינת התחביר הפירוש הזה אפשרי, הוא לגמרי לא מתאים להקשר שלו ואין שום מקום אחר בתנ"ך שבו משיח נקרא "שילה".

ב' - הטיעון ההיסטורי - תקופת התנ"ך - ימי בית ראשון

כפי שראינו, מושג המשיח כמלך-גואל זר לחלוטין לחמישה חומשי התורה. מה לגבי שאר התנ"ך? לפני שנענה לשאלה זו עלינו לזכור שני דברים: אל"ף, אף שהספרים מלכים א' ומלכים ב' מתרחשים בזמן במקביל לספרי הנבואה, הם מספרים על מציאות אובייקטיבית, לא על חוויות אישיות סובייקטיביות. בי"ת, הספרים הלא-היסטוריים של התנ"ך, כולל ספרי הנביאים, נבחרו מתוך מבחר גדול יותר של ספרים בימי רבי עקיבא - אחרי חורבן בית שני ובזמן שהיהדות התבססה כדת במקום תרבות לאומית. למשל, גם שיר השירים וקהלת היו מעומדים להסרה מכתבי הקודש - שיר השירים בגלל התוכן וקהלת בגלל הטענה שלא נכתב ברוח הקודש.⁷² מנגד, לא היתה מחלוקת לגבי ספר איוב. במילים אחרות, לרבנים היתה אג'נדה.

⁷⁰ דברים ל ג

⁷¹ במדבר כד יז

⁷² משנה י"ד ג ה, ר' הפירוש של עובדיה מברטנורה

באופן לא מפתיע, בספרים ההיסטוריים של המקרא (יהושע, שופטים, מלכים א' וב', עזרה, נחמיה, דברי הימים א' וב') אין אזכור ואפילו לא מושג של גואל או מושיע וכל המלכים הם בשר ודם ולכולם יש פגמים.

באשר לספרי הנבואה, הטענה של רמב"ם "שכל הנביאים דיברו שהמשיח גואל ישראל ומושיעם"⁷³ שקרית באופן ברור, דבר שמוכיח כמה חלשות טענותיו בנושא. אין אפילו רמז למשיח, גואל או מלך עתידי בעובדיה, יונה, מלאכי, הושע, עמוס, חגי, יואל או נחום, וצפניה שולל את הרעיון מיסודו:

"מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל ה' בְּקִרְבָּךְ... ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבָּךְ, גְּבוּר יוֹשִׁיעִי"⁷⁴

אין זה אומר כי אין אזכורים למלך עתידי ו/או גואל בספרי הנביאים. אי לזאת, אזכורים אלה כל כך שונים, אפילו סותרים, שהם מזמינים יותר פקפוק מאמון. דניאל קורא לו "מיכאל"⁷⁵. יש את "שילה" המשתמע לשתי פנים המוזכר לעיל. לפי תאוריות אחרות קוראים לו "ינון"⁷⁶ בהתבסס על פסוק מתהלים שבעצם מתכוון לשלמה (שהיה מלך משיח באופן מילולי); יש את "חנינה" הלקוח מפסוק בירמיהו שאומר, באופן אבסורדי: "אֲשֶׁר לֹא-אֶתֶן לְכֶם חֲנִינָה"⁷⁷; ו"נהירא" מדניאל כ"ב ב' שמתכוון לה' עצמו באופן ברור, לא למשיח עתידי. בפסוק הידוע מלאכי מכריז:

"הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לְפָנַי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא"⁷⁸.

עם זאת, מלאכי אינו מזכיר משיח בשום מקום.

בפסוק מישעיהו שנראה תלוש לגמרי ממה שקודם לו ובא אחרי, הוא מכריז:

"כִּי-יֵלֵד יֵלֵד-לָנוּ, בֶּן נֶתָן-לָנוּ, וְתִהְיֶה הַמְּשֻׁרָה עַל-שְׁכֻמוֹ; וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פִּלְא יוֹעֵץ אֵל גְּבוּר אָבִי-עַד שַׁר-שְׁלוֹם. לְמַרְבֵּה הַמְּשֻׁרָה וְלְשֵׁלוֹם אִין-קָץ, עַל-כִּסֵּא דָוִד וְעַל-מַמְלַכְתּוֹ, לְהַכִּין אֹתָהּ וְלִסְעָדָהּ, בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה מַעֲתָהּ וְעַד-עוֹלָם, קִנְיַת ה' צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה-זֹאת"⁷⁹.

למעשה, המקום היחיד שבו משיח נקרא כך באופן ספציפי וברור הוא בישעיהו מ"ה א' - והכוונה לכורש מלך פרס:

"כֹּה-אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר-הִחְזִיקְתִּי בְיָמֵינוּ לְרֹד-לְפָנָיו גּוֹיִם, וּמְתַנֵּי מְלָכִים אֶפְתַּח לְפָתַח לְפָנָיו דְּלֹתִים וְשַׁעֲרִים לֹא יִסְגְּרוּ".

אולי המקרה הקרוב ביותר לחזון המקובל של מלך-משיח עתידי נמצא בספר ירמיהו:

"הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם-ה', וְהִקְמַתִּי לְדָוִד צֶמַח צְדִיק; וְיִמְלֹךְ מִלְּךְ וְהִשְׁכִּיל, וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וַיְצַדֵּק בְּאֶרֶץ. בְּיָמָיו תִּנְשַׁע יְהוּדָה, וַיִּשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לְבֶטַח; וְזֶה-שְׁמוֹ אֲשֶׁר-יִקְרָאוּ: ה' צְדִיקְנוּ"⁸⁰.

⁷³ משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות יא י

⁷⁴ צפניה ג טו-יז

⁷⁵ דניאל יב א

⁷⁶ תהילים עב יז

⁷⁷ ירמיהו טז יג

⁷⁸ מלאכי ג כג

⁷⁹ ישעיהו ט ה-ו

⁸⁰ ירמיהו כג ה-ו

עם זאת, הכוונה אינה למלך על-אנושי או גואל שישנה את טבע העולם אי-שם בעתיד אלא למלך שיקום בסוף גלות בבל - נבואה שאכן התגשמה 70 שנה לאחר-מכן כמתואר בירמיהו כ"ט י' - למעט שמו, שאינו שם בכלל אלא עובדה או הכרזה. וכמובן שזה היה ה' עצמו שקיבץ את הגלויות. זה נכון גם לגבי נבואות יחזקאל הנ"ל.

ג' - הטיעון ההיסטורי - התקופה הפוסט-מקראי

האזכור הראשון של משיח כגואל או מושיע בקנון היהודי - בניגוד להגדרה הבסיסית על פי התנ"ך המוזכרת לעיל - מתרחש במאה ה-2 לספירה לכל המוקדם, ובשני מקומות. האחד הוא ספר הזהר, כתב-יסוד קבלי המיוחס לשמעון בר-יוחאי שנפטר בשנת 160 לספירה, כ-130 שנה אחרי התגלותו של ישו כמשיח-מושיע לכאורה. (הזהר הוא גם הספר שנתן לנו את גיהינום [Hell], גן עדן [Heaven] ושפיכת זרע לבטלה כעבירה החמורה ביהדות⁸¹ - למרות שאף אחד מאלה אינו מופיע במקרא).

המקום השני הוא המשנה, שגם נכתב בתקופה שאחרי חורבן בית שני וגלות עם ישראל ע"י הרומאים כשהיהדות שינתה צורה מתוך הכרח מתרבות לאומית לדת. אין ספק שרבי התקופה הרגישו צורך למסגרת כלשהי שתשמור על התקווה לעתיד, משהו לצפות לו עד שיווצרו התנאים בהם עם ישראל יוכל לחזור לארץ ישראל ויבנה את בית המקדש מחדש. עם זאת, גם כאן ההגדרה של משיח כגואל עתידי אינה הכלל אלא היוצא מן הכלל. המילה "משיח" מוזכרת 31 פעמים במשנה וב-29 מתוכן הכוונה לכהן הגדול. שני האזכורים הנותרים אכן מתייחסים להתרחשות עתידית שמשח נטל בה חלק. הראשון נמצא במסכת ברכות א' ה' :

"מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר: "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך" (דברים ט"ז, ג'). "ימי חיידך" - הימים; "כל ימי חיידך" - הלילות. וחכמים אומרים: "ימי חיידך" — העולם הזה; "כל ימי חיידך" - להביא לימות המשיח".

האזכור השני נמצא במסכת סוטה ט' ט"ו. פרק זה משמעותי במיוחד היות והוא מניח את היסוד של המושג "ירידת הדורות" - האמונה שהבנת התורה ורוחניות העוסקים בה מתדרדרת ככל שעובר הזמן. פרק זה מתאר למעשה איך כל הטוב הרוחני של עם ישראל פסק עם מותם של החכמים אחד אחד, ואז ממשיך לתאר את המצוקות שיפקדו את העולם עד שהמשיח יבוא :

"משמת רבי מאיר, בטלו מושלי משלים. משמת בן עזאי, בטלו השקדנים. משמת בן זומא, בטלו הדרשנים. משמת רבי יהושע, פסקה טובה מן העולם. משמת רבן שמעון בן גמליאל, בא גובי ורבו צרות. משמת רבי אלעזר בן עזריה, פסק העושר לח מן החכמים. משמת רבי עקיבא, בטל כבוד התורה. משמת רבי חנינא בן דוסא, בטלו אנשי מעשה. משמת רבי יוסי קטנותא, פסקו חסידים. ולמה נקרא שמו קטנותא, שהיה קטנותן של חסידים. משמת רבן יוחנן בן זכאי, בטל זיו החכמה. משמת רבן גמליאל הזקן, בטל כבוד התורה ומתה טהרה ופרישות. משמת רבי ישמעאל בן פאבי, בטל זיו הכהונה. משמת רבי, בטלה ענוה ויראת חטא. רבי פנחס בן יאיר אומר,

⁸¹ זהר בראשית קפח א

משחרב בית המקדש, בושו חברים מג ובני חורין, וחפו ראשם, ונדלדלו אנשי מעשה, וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון, ואין דורש ואין מבקש, ואין שואל, על מי לנו להשען, על אבינו שבשמים. רבי אליעזר הגדול אומר, מיום שחרב בית המקדש, שרו חכימא למהוי כספריא, וספריא כחזניא, וחזניא כעמא דארעא, ועמא דארעא אזלא ונדלדלא, ואין מבקש. על מי יש להשען? על אבינו שבשמים. בעקבות משיחא מה חוצפא יסגא, ויוקר יאמיר. הגפן תיתן פריה והיין ביוקרמוז, והמלכות תהפך למינות, ואין תוכחה. בית ועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת. נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים. (מיכה ז) בן מנבל אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו. פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מי יש לנו להשען? על אבינו שבשמים. רבי פנחס בן יאיר אומר, זריזות מח מביאה לידי נקיות, ונקיות מביאה לידי טהרה, וטהרה מביאה לידי פרישות, ופרישות מביאה לידי קדושה, וקדושה מביאה לידי ענוה, וענוה מביאה לידי יראת חטא, ויראת חטא מביאה לידי חסידות, וחסידות מביאה לידי רוח הקודש. ורוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים, ותחיית המתים באה על ידי אליהו זכור לטוב, אמין."

זאת, אם כן, המציאות שחכמי הגמרא (החלק האחרון של התלמוד, שנערך בין 330-550 לספירה לערך) ירשו והמשיכו. עולם שבו היהודי נחות מאבותיו מבחינה אינטלקטואלית, רוחנית ומוסרית וימשיך להיות כזה עד שיבוא המשיח, בית המקדש ייבנה והמתים יקומו לתחייה. שימו לב לפרזה שחוזרת שוב ושוב: "ועל מי יש לנו להשען? על אבינו שבשמים". אבל חכמים אלה בכלל לא התכוונו לזה. במקום זה חז"ל ייסדו תפיסה שנוגדת את הפרזה באופן מוחלט - "אמונת חכמים" - כלומר, אמונה בעצמם. יהודים אמורים לא רק להאמין לחכמים אלא להאמין בחכמים, כאילו כל דבריהם באים מרוח הקודש ושקולים לכתבי הקודש ודברי הנביאים; אם לא הם נחשבים כופרים, נידונים לטבול בצואה ורותחת בגיהנום,⁸² גם אם אותם חכמים - כפי שהם עצמם מודים - נחותים מקודמיהם.

בנקודה זו הגמרא - פירוש על פירוש על המקרא (עם אלפי הערות צדדיות) - הופכת לאמת בלתי מעורערת שעוקפת את המקור הראשוני בדומה ל"ברית החדשה" והקוראן. בנקודה זו היהדות הופכת לדת בפני עצמה עם מערך מורכב ומחייב של כללים וחוקים שרובם אינם כתובים בתורה. ובלב הדת הזאת עומד המשיח - המטרה היחידה שעל כולם לשאוף אליה, הגמול להתנהגות טובה כהגדרת החכמים עצמם. אם כן אין זה מפתיע שבעולם הדתי-רבני לימוד הגמרא וההלכה נחשב לשאיפה העליונה ואילו לימוד המקרא נדחף הצידה או משמש ראייה ל"הוכחה" - בלי קשר להקשר - לכל היותר.⁸³

למרות כל הראיות שמצבעיות להיפך, ואם מעט מאד ראיות תומכות, חז"ל עומדים על כך שביאת המשיח בלתי נמנעת, וכשדנים בשאלות מתי, איך ולמה הם מכסים כל אפשרות אפשרית. הדבר דומה להימור על כל המספרים בגלגל רולטה - אי אפשר להפסיד אבל גם אי אפשר לנצח. הקשיבו:

⁸² תלמוד בבלי, גיטין נז א

⁸³ ר' משנה אבות ה כט

בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל⁸⁴

בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל⁸⁵

אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד גליות בלבד⁸⁶

לא יאירו עוד הירח והשמש⁸⁷

והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים⁸⁸

דור שבן דוד (המשיח) בא בו, תלמידי חכמים מתמעטים, והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות (מתרבות), וגזרות קשות מתחדשות⁸⁹

אין בן דוד בא עד שירבו המסורות (המלשינים)⁹⁰

(אין בן דוד בא) עד שיתייאשו מן הגאולה⁹¹

אלמלי משמרין ישראל (אם עם ישראל ישמור) שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים⁹²

ששת אלפים שנה הוא משך ימי העולם, ואלף אחד יחרב⁹³

(ששת אלפים שנה הוא משך ימי העולם), שני אלפים יחרב⁹⁴

ששת אלפים שנה הוא העולם, שני אלפים מהם תוהו, שאין העולם מסודר ומאורגן, שני אלפים תורה מימות האבות עד סוף ימי תקופת המשנה בערך, שני אלפים ימות המשיח⁹⁵

אין העולם מתקיים פחות משמונים וחמשה יובלות שהם ארבעת אלפים ומאתיים וחמישים שנה. וביובל האחרון בן דוד בא⁹⁶

לאחר ארבעת אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם - העולם יתום⁹⁷

ואין הקדוש ברוך הוא מחדש ובורא את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה⁹⁸

⁸⁴ תלמוד בבלי ראש השנה י' ב

⁸⁵ שם

⁸⁶ תלמוד בבלי שבת סג א

⁸⁷ תלמוד בבלי סנהדרין צא ב

⁸⁸ שם

⁸⁹ שם צט א

⁹⁰ שם

⁹¹ שם

⁹² תלמוד בבלי שבת קיח ב

⁹³ שם

⁹⁴ שם

⁹⁵ שם

⁹⁶ שם

⁹⁷ שם

⁹⁸ שם

(ואין הקדוש ברוך הוא מחדש ובורא את עולמו אלא) לאחר חמשת אלפים שנה⁹⁹

תארך גלות אחרונה פי שלוש וחצי מגלות מצרים¹⁰⁰

תמשך הגלות פי שלוש כגלות מצרים¹⁰¹

אין לדעת עד כמה תארך עוד גלות ישראל¹⁰²

אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, ואם לאו [לא] - אין נגאלין¹⁰³

אפילו בלא תשובה יגאלו¹⁰⁴

לא (נגאלים) בתשובה ומעשים טובים, אלא ברצון ה'¹⁰⁵

(ישראל נגאלים) בלא כל תנאי¹⁰⁶

תבוא הגאולה בין כה וכה, אף בלא תשובה¹⁰⁷

יש זמן קבוע לקץ אף בלא תשובה¹⁰⁸

וכאשר יתקיים דבר זה שארץ ישראל תיתן פריה בעין יפה, הוא סימן שמתקרבת ביאת המשיח¹⁰⁹

כאשר היה מוצא חכמים שעוסקים בו, בענין קץ (המשיח) אמר להם: בבקשה מבקש אני מכם אל תרחקוהו על ידי עיסוק בחישובי קיצים¹¹⁰

כל ההשערות המנוגדות האלה מבוססות על פסוקים מהתנ"ך, שהרבה מהם אם לא רובם או כולם הוצאו מהקשרם. מזה ברור שחז"ל צמאו להאמין במשיח-גואל.

הנקודה האחרונה ואולי החשובה ביותר בדבר משיח והגאולה מבחינה היסטורית היא שלא היה ולא היה צריך משיח-גואל כדי לבנות את בית המקדש הראשון - אדרבה, המלך שלמה, שבנה אותו, חטא נגד ה' עד כדי כך שה' קרע את ממלכתו לשתיים לאחר מותו. גם לא היה בבניין הבית השני וגם לא כשהמכבים תפסו את ירושלים מידי היוונים וחנכו את בית המקדש מחדש.

אם לסכם את הטיעון ההיסטורי, עד תקופת הגמרא היהדות הרבנית, שכבר פסלה את כל צורות היהדות האחרות, כולל השומרונית, הנוצרית והקראית (ובימינו אנו, האתיופיים), הפכה למעשה לצורה המקובלת היחידה של יהדות דתית; דתו של עם בגלות שתקוותו תלויה יותר ויותר בביאת גואל. ולמרות שחז"ל מחולקים

⁹⁹ שם

¹⁰⁰ שם

¹⁰¹ שם

¹⁰² שם

¹⁰³ שם

¹⁰⁴ שם

¹⁰⁵ שם

¹⁰⁶ שם

¹⁰⁷ שם צח א

¹⁰⁸ שם

¹⁰⁹ שם

¹¹⁰ שם צב

לגבי הפרטים, האמונה כבר מבוססת שיבוא גואל - אדם, לא אלוהים - שיקבץ את הגלויות, יחיה את המתים ויציל את האנושות מעצמה. אמונה זו אז תורגמה ע"י רמב"ם להלכות שלדעתו כל יהודי מחויב לקיים.

סיכום

אם כן, האם המשיח אכן יסוד ביהדות? ובכן, כן ולא. ברור שהוא לא יסוד בתורה. היהדות, מאידך, הינה דת המבוססת על התורה, ששינתה צורה במהלך השנים לכדי ישות מורכבת בפני עצמה. כמו שמשמעות המילה "משיח" התגלגלה מ"זה שנמשח" ל"מושיע", משמעות המילה "יהדות" השתנתה למעשה מ"דת היהודים" ל"אמונה ביהודה". מיהו היהודה הזה? יהודה בן יעקב, כמו בן - אבי השבט השולט בישראל, שנחלתו נבחרה למיקום בית המקדש ושצאצאו דוד היה אהוב האל ואב הטיפוס לכל מלכי ישראל, שעליו ניבא יעקב: "לא יסור שֶׁבֶט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵק מִבֵּין רַגְלָיו"¹¹¹. והממסד הרבני משתמש באמונה הזאת כדי לרדות בעם; כמו בְּמִשְׁלַל היא משמשת גם "גזר" וגם "מקל" - אם תעשו מה שאנחנו אומרים לכם המשיח יבוא, אם לא, אשמתכם שהוא לא בא.

אז למי תקרא בעת צרה?

בכל האסכטולוגיות דמות המשיח הינה או על-אנושי או אלוהי, אם לא, כפי שהנוצרים תופסים אותו, אל ממש - או בן האל או מרכיב עיקרי באֵלֵהוּת (Godhead). זאת למרות הדיבר השני בעשרת הדברות: "לא-יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, עַל-פְּנֵי... לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם"¹¹². סיסמת היהדות היא "שמע ישראל, ה' אלוהינו, ה' אחד". אם יום יבוא ועם ישראל יתייצב מול הבחירה בין אל בלתי-נראה לבין סופרמן אלוהי - המנהיג הגדול ביותר והאיש החכם ביותר בתולדות האנושות, איש שיכול לשנות את צורת המחשבה של האדם, האיש שהביא לידי שלום עולמי ובנה את בית המקדש השלישי, איש, בניגוד לישו, למשל, שיהיה לו גישה לכל אוכלוסיית העולם דרך האינטרנט והמדיה - במי העם יבחר? אם בכל כנסייה קתולית הנוצרים מתפללים לדמותו של ישו, המשיח הנוצרי, מה ימנע מהיהודים לעשות כן גם?

אז מהי התשובה? כשאני מעלה רעיונות אלה בפני חבריי, כמעט תמיד אני מקבל אותה תשובה: אנחנו זקוקים לתקווה, ותקוות שווא עדיפה על שום תקווה בכלל. אבל גם אם אותה תקווה עזרה לשמר את היהודים כעם במשך 2,000 השנים האחרונות, אנחנו כבר לא זקוקים לה. כמו שכל ילד אמריקני חייב להשאיר מאחור את האמונה בסנטה קלאוס ופיית השיניים, כדי להגיע לבגרות אמיתית עם ישראל חייב להשאיר מאחור את האמונה במשיח. סופסוף לעם ישראל יש את כל מה הוא צריך כדי להפוך את העולם לטוב ביותר שיכול להיות. מאוויי הגדולים ביותר כבר התקיימו - ריבונות בארץ שהובטחה לאבות האומה, חופש הדת, קיבוץ הגלויות. נשאר רק למלא את הייעוד שלנו כלפי עצמנו, העולם והאל. וזאת תקווה שאפשר לממש.

אלה עדיי וזה טיעוני.

¹¹¹ בראשית מט י

¹¹² שמות כ ב-ד, דברים ה ו-ח

